

Projekat finansira
Evropska unija

Advocacy Center
for Democratic Culture

Položaj LGBTQI+ zajednice na severu Kosova

Centre
for Civic
Initiatives

ERA
EUROPEAN ROMA RIGHTS ASSOCIATION

Queer
Montenegro

Izdavač:

NVO Centar za zastupanje demokratske kulture (ACDC)

Autorka:

Andrea Todić

Konsultanti:

Ines Aljović, Stefan Kalaba

Dizajn i štampa:

Night Design Studio

Ova publikacija je pripremljena u okviru projekta koji sprovodi NVO ACDC, kao dio šireg projekta „Zajedno za LGBTIQ+ jednakost“, koji vodi Centar za građansko obrazovanje (CGO), u partnerstvu sa ERA – LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey, Queer Montenegro, Queer Center iz Skoplja, Tuzla Open Center, NVO OMSA iz Albanije i Centrom za razvoj društvenih grupa sa Kosova. Projekat finansira Evropska unija.

Za sadržaj ove publikacije isključivo je odgovorna NVO ACDC i on ne odražava nužno stavove Evropske unije, Centra za građansko obrazovanje ili projektnih partnera.

Tiraž: 150 primerak

SADRŽAJ

07

PRAVNI OKVIR

12

UVOD

13

NALAZI UPITNIKA

34

FOKUS GRUPE

44

INTERVJUI

48

GLAVNI NALAZI

50

ZAKLJUČAK

PRAVNI OKVIR ZA ZAŠTITU LGBTQI+ OSOBA NA KOSOVU

---

1. Ustavne i zakonske garancije

Kosovo je jedno od retkih zemalja u regionu koje u svom Ustavu eksplicitno zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije. Član 24. Ustava Republike Kosovo garantuje jednakost pred zakonom i zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Zakon o zaštiti od diskriminacije (Zakon br. 05/L-021), usvojen 2015. godine, dodatno precizira zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i polnih karakteristika. Ovaj zakon je usklađen sa međunarodnim standardima, uključujući direktive Evropske unije, i obavezuje javne institucije da preduzmu proaktivne mere za sprečavanje diskriminacije.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Zakon br. 05/L-020) uključuje odredbe koje se odnose na LGBTQI+ osobe, posebno u kontekstu jednakog pristupa obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i političkom učešću. Ovaj zakon promoviše rodnu ravnotežu i obavezuje institucije da razvijaju politike koje uključuju sve rodne identitete.

Međutim, uprkos ovim zakonima, Kosovo još uvek nije usvojilo jedinstveni Građanski zakonik koji bi regulisao istopolne zajednice. Nacrt zakonika je više puta bio predmet javne rasprave, ali nije usvojen zbog političkih nesuglasica i otpora prema odredbama koje bi omogućile pravno priznanje istopolnih zajednica.

2. Institucionalni mehanizmi

Institucija Ombudsmana igra ključnu ulogu u zaštiti prava LGBTQI+ osoba.

Ombudsman ima mandat da istražuje slučajeve diskriminacije, da izdaje preporuke i da prati implementaciju zakona. U nekoliko slučajeva, Ombudsman je delovao kao "amicus curiae" pred sudovima, pružajući pravnu analizu i podršku žrtvama diskriminacije.

Kancelarija za dobro upravljanje pri Kabinetu premijera koordinira aktivnosti vezane za ljudska prava, uključujući prava LGBTQI+ osoba. Ova kancelarija je odgovorna za izradu politika, praćenje implementacije zakona i saradnju sa civilnim društvom.

U okviru ove kancelarije formirana je međusektorska radna grupa za prava LGBTQI+ osoba, koja okuplja predstavnike ministarstava, civilnog društva i međunarodnih organizacija. Ova grupa je odgovorna za izradu i praćenje implementacije Nacionalne strategije za ljudska prava.

3. Međunarodni standardi i primena

Kosovo se obavezalo da će poštovati međunarodne standarde ljudskih prava, uključujući:

Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (UN, 1948),

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (UN, 1966),

Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (Savet Evrope, 1950).

Iako Kosovo nije članica Saveta Evrope, mnogi međunarodni dokumenti se primenjuju kroz domaće zakonodavstvo i političke obaveze. Međunarodne organizacije kao što su UNDP, EULEX, OSCE i Delegacija Evropske unije na Kosovu pružaju tehničku i finansijsku podršku institucijama Kosova u unapređenju zaštite LGBTQI+ prava.

4. Praktični izazovi i diskriminacija

Uprkos napretku u zakonodavnom okviru, LGBTQI+ osobe na Kosovu se i dalje suočavaju sa brojnim izazovima. Diskriminacija u

obrazovanju, zapošljavanju, pristupu zdravstvenim uslugama i javnim prostorima je prisutna, a govor mržnje u medijima i na društvenim mrežama često prolazi nekažnjeno.

Primeri iz prakse uključuju nasilno izbacivanje gej para iz iznajmljenog stana, fizičke napade na aktiviste, kao i porodično odbacivanje mladih LGBTQI+ osoba koje rezultira psihološkim traumama i potrebom za terapijom. Tokom rasprava o Građanskom zakoniku, poslanici su koristili izrazito diskriminatorski govor, nazivajući LGBTQI+ osobe "degeneracijom" i "bolestima".

5. Uloga civilnog društva

Nevladine organizacije kao što su CEL Kosova (Center for Equality and Liberty) i CSGD (Center for Social Group Development) igraju ključnu ulogu u zaštiti i promociji prava LGBTQI+ osoba. One pružaju pravnu pomoć, psihosocijalnu podršku, organizuju edukativne kampanje, zagovaraju promene politika i

sarađuju sa institucijama na lokalnom i nacionalnom nivou.

Ove organizacije su takođe aktivne u dokumentovanju slučajeva diskriminacije i nasilja, izradi alternativnih izveštaja za međunarodne mehanizme kao što su UN i EU, kao i u organizaciji javnih događaja koji promovišu inkluziju i toleranciju.

6. Statistički podaci i javno mnjenje

Prema podacima iz organizacija kao što su Equaldex i ERA-LGBTI, Kosovo ima relativno progresivan zakonodavni okvir, ali nizak nivo društvene prihvaćenosti LGBTQI+ osoba. Istraživanja pokazuju da veliki deo populacije izražava negativne stavove prema LGBTQI+ zajednici, što otežava njihovu integraciju i svakodnevni život.

Uprkos tome, vidljivost LGBTQI+ zajednice raste, posebno kroz organizaciju Povorke ponosa u Prištini, koja se održava od 2017.

godine i okuplja sve veći broj učesnika, uključujući predstavnike institucija, međunarodnih organizacija i civilnog društva. Ovi događaji doprinose normalizaciji prisustva LGBTQI+ osoba u javnom prostoru.

7. Preporuke za unapređenje

Da bi se unapredila zaštita LGBTQI+ osoba na Kosovu, preporučuje se:

Usvajanje Građanskog zakonika koji prepoznaje istopolne zajednice i reguliše njihova prava.

- Jačanje kapaciteta policije, tužilaštva i sudova za postupanje u slučajevima diskriminacije i nasilja.
- Uvođenje edukacije o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u obrazovni sistem na svim nivoima.
- Povećanje finansijske i institucionalne podrške za organizacije civilnog društva koje rade sa LGBTQI+ zajednicom.

- Aktivnija kampanja protiv govora mržnje u medijima, uključujući monitoring i sankcionisanje prekršaja.
- Razvoj lokalnih politika koje promovišu inkluziju LGBTQI+ osoba u zajednicama širom Kosova.
- Uključivanje LGBTQI+ pitanja u sve relevantne strateške dokumente Vlade Kosova, uključujući Program za zaštitu ljudskih prava 2021–2025.

Zaključak

Kosovo je napravilo značajan korak u pravnom priznavanju prava LGBTQI+ osoba, ali implementacija zakona, institucionalna efikasnost i društvena prihvaćenost ostaju izazovi. Potrebna je koordinisana akcija institucija, civilnog društva, obrazovnog sistema i međunarodnih partnera kako bi se obezbedila puna zaštita, inkluzija i dostojanstvo LGBTQI+ osoba u kosovskom društvu.

UVOD

Nevladina organizacija Centar za zastupanje demokratske kulture (ACDC) sprovedla je sveobuhvatno istraživanje javnog mnjenja posvećeno prihvatanju i kvalitetu života LGBTQI+ zajednice na severu Kosova. Istraživanje je realizovano tokom perioda od tri meseca i obuhvatilo je tri komplementarna metodološka pristupa:

1. **Upitnike** — sprovedene u online formi i putem štampanih verzija, kako bi se omogućio širi obuhvat učesnika i pristup osobama koje možda nisu aktivne na internetu.
2. **Fokus grupe** — održane sa predstavnicima različitih sektora i zajednica, u kontrolisanoj i poverljivijoj atmosferi, kako bi se produbilo razumevanje stavova, dilema i vrednosnih okvira učesnika.
3. **Intervjue** — polustrukturisane razgovore koji su omogućili pripadnicima LGBTQI+ zajednice da podele lična iskustva, lične izazove i percepciju života na severu Kosova.

Cilj upitnika bio je da prikupi mišljenja široke javnosti o LGBTQI+ zajednici i da utvrdi nivo informisanosti, stavove i stepen prihvatanja unutar lokalnog stanovništva. Fokus grupe su imale zadatak da, kroz direktan dijalog, omoguće detaljnije razumevanje perspektiva različitih društvenih aktera i prodube nalaze dobijene u kvantitativnoj fazi. Intervjui sa samim pripadnicima LGBTQI+ zajednice bili su ključni za prikupljanje autentičnih iskustava, koja često ostaju nevidljiva u javnom prostoru.

Istraživanje predstavljeno u ovom dokumentu ima poseban značaj jer je **prvo ovakve vrste na severu Kosova**. Ova analiza predstavlja početni, ali važan korak ka

sistematskom razumevanju položaja LGBTQI+ osoba u ovom delu Kosova i služiće kao osnova za buduće inicijative, istraživanja i javne politike.

Značaj nalaza ogleda se i u činjenici da se prvi put prikazuju zvanični podaci o iskustvima i izazovima LGBTQI+ zajednice na severu Kosova. Upitnik je namerno koncipiran jednostavno i pristupačno, imajući u vidu da je reč o prvom istraživanju ove vrste, kao i o osetljivoj temi koja zahteva pažljivo pristupanje. Prikupljene informacije omogućavaju nam da sagledamo i nivo znanja šire javnosti o LGBTQI+ temama i stepen društvenog prihvatanja, ali i lična iskustva pripadnika zajednice, čime se dobija celovit i uravnotežen uvid u stvarno stanje na terenu.

NALAZI UPITNIKA

Ukupno je prikupljeno 360 popunjenih upitnika, od čega je 288 odgovora dobijeno putem online forme, dok je 72 učesnika ispunilo štampanu verziju upitnika. Ovakva kombinacija metoda prikupljanja podataka omogućila je da se dosegne širok i raznolik krug građana, uključujući i one koji imaju ograničen pristup internetu ili preferiraju tradicionalniji način učešća.

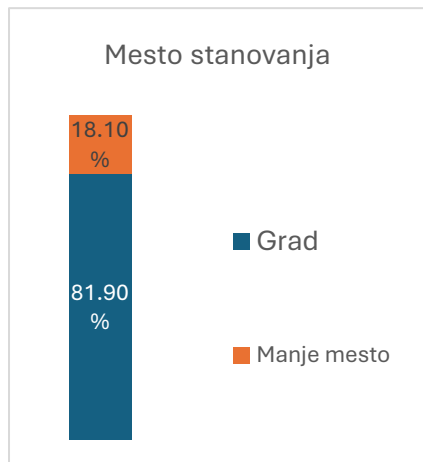
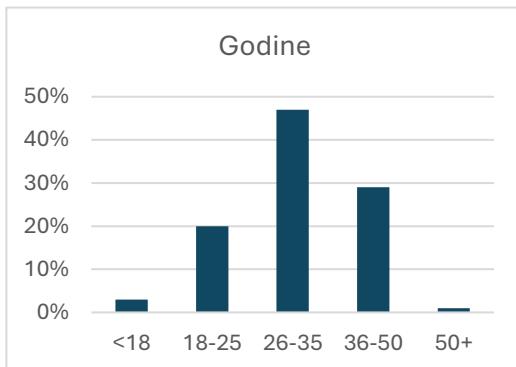
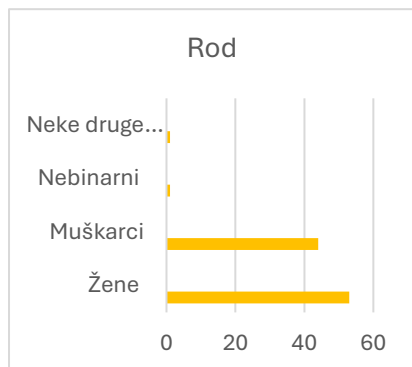
Glavni cilj upitnika bio je da se dobije jasna slika o mišljenju javnosti na severu Kosova o LGBTQI+ zajednici. Kroz pažljivo odabrana pitanja ispitivano je nekoliko ključnih aspekata: stepen informisanosti građana o LGBTQI+ terminologiji, razumevanje osnovnih pojmova koji se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, kao i nivo prihvatanja i otvorenosti prema pripadnicima LGBTQI+ zajednice u svakodnevnom životu.

Prikupljeni odgovori predstavljaju važnu polaznu osnovu za dalje analize, jer pružaju pregled dominantnih stavova, eventualnih nedoumica, kao i oblasti u kojima je neophodno dodatno raditi na informisanju i podizanju svesti.

Demografija

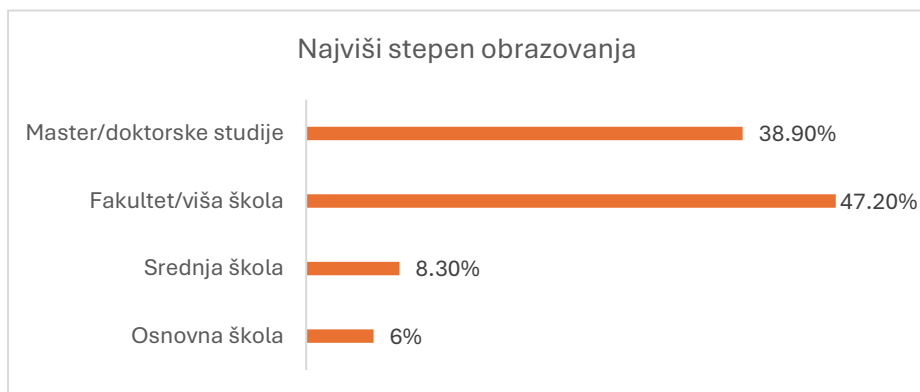
Od ukupno 360 odgovora, malo više od polovine (53%) bile su osobe koje se izjašnjavaju kao žene, 44% muškarci, 1% nebinarni i 1% neke druge rodne pripadnosti, dok nijedna osoba nije izabrala da ne odgovori na ovo pitanje.

Najviše učesnika je u dobi između 26 i 35 godina, i to 47% od ukupnog broja, a najmanje starijih od 51 godinu (1%) i ispod 18 (3%).

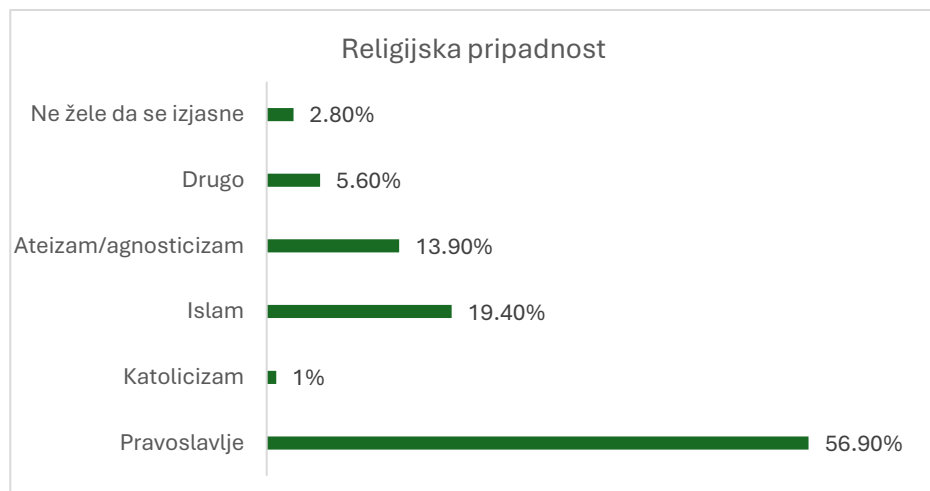
Velika većina je iz grada (82%), a iz manjeg mesta samo 18%.

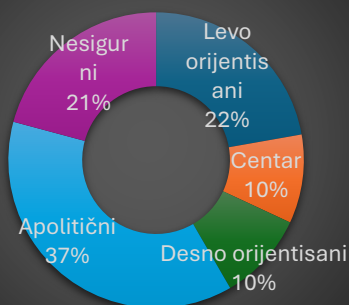

Ispitanici su uglavnom visoko školovane osobe, gde je čak 39% završilo master ili doktorske studije, dok je samo osnovnu školu završilo tek 6% učesnika. Ovo nam pokazuje da nam rezultati ovog upitnika zapravo daju mišljenje visoko obrazovanog sloja društva sa severa Kosova, srednjih godina i iz grada.

Najviše je osoba pravoslavne veroispovesti (57%), što se poklapa i sa pretpostavkama o strukturi stanovništva na severu Kosova.

Politička orijentacija

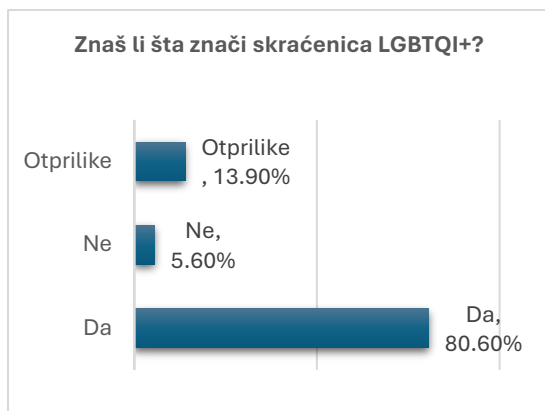
Čak 38% ispitanika izjasnilo se kao apolitično, odnosno kao osobe koje navode da ih politika uopšte ne zanima. Ovaj procenat je viši od svih drugih ponuđenih opcija, što ga čini veoma značajnim za razumevanje šire društvene slike.

Ovakav nalaz može se posmatrati kao indikator dubljih društveno-političkih procesa na severu Kosova. Visok nivo deklarisanе nezainteresovanosti za politiku može ukazivati na umor građana od dugotrajnih političkih tenzija, odsustvo poverenja u institucije, osećaj da pojedinačni glas nema uticaja ili dominaciju tema koje građani doživljavaju kao udaljene od svakodnevnih životnih potreba.

U praktičnom smislu, ovaj podatak takođe pomaže da se razume zašto je često teško motivisati građane da se uključe u društvene promene, inicijative ili aktivizam. Kada se veliki deo populacije samosvrstava u grupu nezainteresovanih, prostor za angažovanje i mobilizaciju zajednice postaje sužen, što direktno utiče i na efikasnost kampanja, projekata ili reformskih pokušaja.

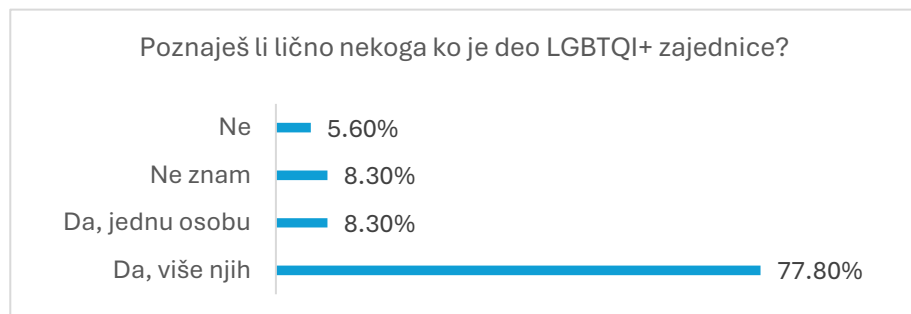
Pitanja o zajednici

Prvo pitanje, koje je direktno relevantno za ovo istraživanje i zajednicu, odnosilo se na značenje skraćenice LGBTQI+, gde je velika većina rekla da znaju – čak 81% odgovora, otprilike znaju šta znači njih 14%, a tek 6% ispitanika ne znaju značenje.

Ovakvi odgovori predstavljaju ohrabrujući pokazatelj i za ovo, ali i za buduća istraživanja. Oni ukazuju na to da je gotovo celokupna lokalna zajednica već u nekoj meri upoznata sa postojanjem LGBTQI+ zajednice, bilo kroz medije, društvene mreže, lična poznanstva ili javne diskurse. Činjenica da tema nije potpuno nepoznata građanima stvara važnu polaznu osnovu za dalji rad, posebno kada je reč o edukaciji, podizanju svesti i unapređenju društvene prihvaćenosti.

Ovaj nivo osnovne informisanosti otvara prostor za kvalitetniji dijalog i omogućava da se naredne intervencije usmere ka produbljivanju razumevanja, razbijanju stereotipa i jačanju tolerancije. Drugim rečima, istraživanje pokazuje da zajednica nije na „nultoj tački“, što stvara povoljnije uslove za buduće programe podrške i javne kampanje.

Još jedna pozitivna stvar je to što čak 78% ispitanika kaže da lično poznaje više od jedne/og pripadnice/ka LGBTQI+ zajednice.

Od ukupnog broja učesnika, samo 20 ispitanika izjavilo je da ne poznaje nijednu osobu koja pripada LGBTQI+ zajednici, što je značajno niži procenat od očekivanog. Ovaj podatak ukazuje na to da je tema mnogo prisutnija u svakodnevnom životu nego što se pretpostavlja, bilo kroz prijateljstva, poznanstva, radne odnose ili druge oblike društvenih interakcija.

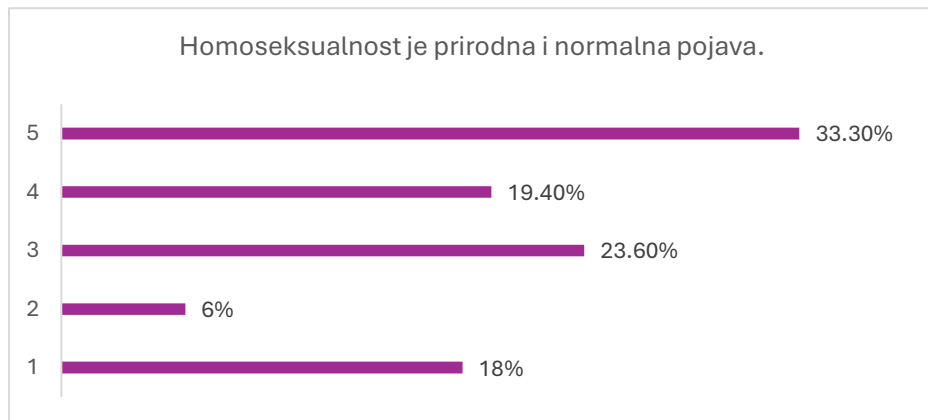
Ovakav rezultat takođe otvara prostor za važnu interpretaciju: ako skoro 80% građana ima makar indirektan kontakt sa pripadnicima LGBTQI+ zajednice, postoji veća verovatnoća da je već razvijena određena doza razumevanja, empatije i svesti o njihovoj realnosti. U društvenim istraživanjima je već potvrđeno da neposredni kontakt sa marginalizovanim grupama često doprinosi smanjenju predrasuda i izgradnji pozitivnijih stavova.

Zbog toga se ovaj nalaz može smatrati veoma dobrom polaznom tačkom za dalje delovanje — kako za kampanje usmerene na edukaciju, tako i za inicijative koje imaju za cilj unapređenje društvene klime i podsticanje pozitivnih promena. Postojanje prethodnog kontakta snižava barijere i čini društvo prijemčivijim za dalji rad na prihvatanosti i inkluziji.

Sledeći set pitanja bio je koncipiran u formi niza izjava, uz zadatak da ispitanici procene stepen svog slaganja ili neslaganja sa svakom od njih. Korišćena je petostepena skala, koja omogućava preciznije merenje stavova i intenziteta mišljenja. Na ovoj skali vrednost 5 označava „*u potpunosti se slažem*“, dok vrednost 1 znači „*uopšte se ne slažem*“.

Ovakav pristup pruža detaljniji uvid u nijanse stavova građana, jer ne meri samo binarne odgovore (da/ne), već i jačinu uverenja koja stoje iza njih. Time se dobija kvalitetnija i informativnija baza podataka za kasniju analizu, posebno na temi koja zahteva razumevanje složenih društvenih i emocionalnih reakcija.

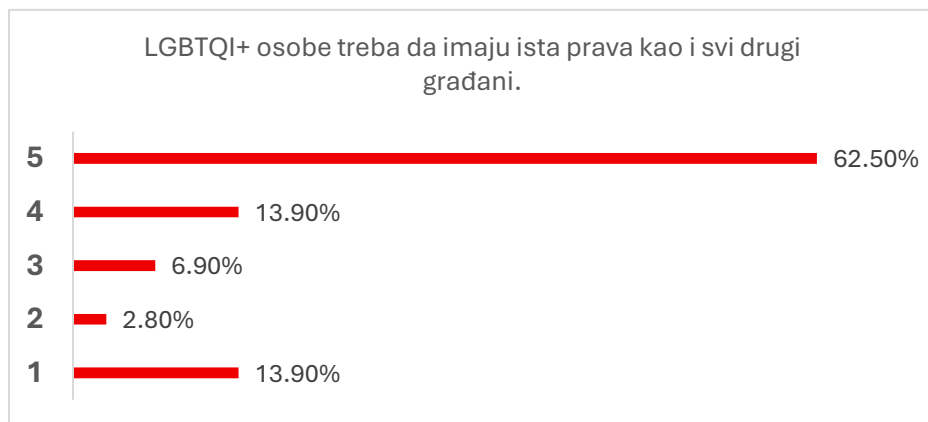
Odgovori na prvo pitanje u ovom delu upitnika pokazuju značajnu podeljenost u stavovima ispitanika, a sličan obrazac primećuje se i u ostalim izjavama koje čine ovu sekciju. Ipak, uprkos toj raznolikosti, najveći procenat odgovora nalazi se u višim ocenama skale, što ukazuje na to da veliki deo ispitanika prihvata homoseksualnost kao prirodnu pojavu.

Druga po učestalosti bila je ocena 3, koja označava neutralan stav („niti se slažem, niti se ne slažem“). Ovakav odgovor predstavlja zanimljiv i važan indikator: on sugerise da značajan broj građana zauzima neopredeljenu poziciju, bilo zbog nedostatka informacija, ličnih dilema, straha od društvene osude, ili jednostavno nedovoljne izloženosti temi. Ovaj „centralni“ odgovor provlači se kroz veliki deo ove sekcije, što dodatno potvrđuje postojanje širokog sloja građana koji se još uvek ne opredeljuju jasno prema LGBTQI+ pitanjima.

U nastavku se izdvajaju podaci koji istovremeno nose i element ohrabrenja, ali i zabrinutosti.

Sa jedne strane, čak 63% ispitanika izjasnilo se da se *u potpunosti slaže* sa tvrdnjom da LGBTQI+ osobe treba da imaju ista prava kao i svi ostali građani. Ovaj rezultat predstavlja snažan signal da većina građana podržava princip jednakosti i osnovnih ljudskih prava, što stvara dobar temelj za dalje aktivnosti u oblasti inkluzije i javnog zagovaranja.

Sa druge strane, zabrinjava podatak da se 14% ispitanika *u potpunosti ne slaže* sa ovom izjavom. To znači da 50 osoba smatra da LGBTQI+ zajednica ne zaslužuje jednaka prava kao ostali pripadnici društva — što je značajan broj, posebno kada se posmatra u odnosu na ukupno 360 učesnika. Ovaj nalaz ukazuje na postojanje duboko ukorenjenih negativnih stavova u jednom delu populacije, što predstavlja ozbiljan izazov za sve buduće napore u pravcu unapređenja ljudskih prava i društvene jednakosti.

Prirodnim tokom, sledeće pitanje je u vezi sa promocijom ovih tema u javnosti.

Većina smatra da je promocija u redu, ali taj broj nije veliki – tek 38% ispitanika tako razmišlja.

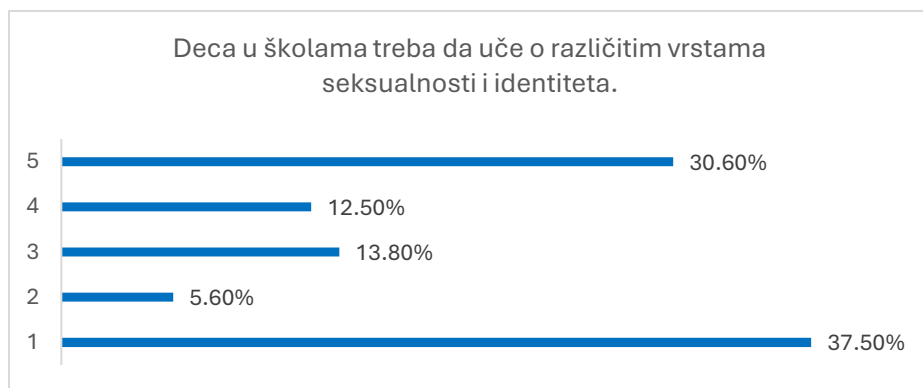

Ovo pitanje je formulisano u **odričnom obliku**, što može biti zbunjujuće za deo ispitanika i otežati direktno tumačenje odgovora. Budući da izjava sugerise da se LGBTQI+ teme „ne treba promovisati“ ili da o njima ne treba govoriti, **pozitivnim** za koeficijent prihvaćenosti smatra se to što se većina ispitanika ne slaže sa takvim stavom. Drugim rečima, većina građana implicitno podržava otvorenost razgovora o ovoj temi, što predstavlja važan indikator spremnosti zajednice na inkluzivnije javne diskurse.

Međutim, uprkos većinskom neslaganju, zabrinjava podatak da **65 osoba** smatra da o LGBTQI+ temama *ne bi trebalo govoriti u javnosti*. To predstavlja značajan broj pojedinaca koji i dalje preferiraju tišinu, tabuizaciju ili ignorisanje ove teme. Takav stav ukazuje na prisutnost duboko ukorenjene stigme i društvenih barijera, koje mogu otežati napore usmerene na edukaciju, vidljivost i zaštitu ljudskih prava.

Sledeća izjava u upitniku donosi posebno zanimljiv rezultat: broj ispitanika koji se **u potpunosti slažu** gotovo je identičan broju onih koji se **u potpunosti ne slažu**. Ovakva simetrična podeljenost ukazuje na snažnu polarizaciju stavova u zajednici, pri čemu su ispitanici jasno podeljeni u dve gotovo podjednake grupe — jednu koja snažno podržava izjavu i drugu koja joj se jednako snažno protivi. Ovaj tip rezultata govori o postojanju osetljive i konfliktne teme unutar društva, gde su vrednosni sudovi izraženi u krajnjim polovima, a prostor „sredine“ znatno manji nego kod prethodnih pitanja.

Podaci pokazuju snažnu polarizaciju kada je reč o uključivanju tema raznovrsnosti identiteta u školske programe. Čak **31% ispitanika** u potpunosti podržava ideju da deca treba da uče o različitim vrstama seksualnosti. Međutim, gotovo jednako snažan, ali suprotan stav dolazi od **38% ispitanika** koji smatraju da ovakve teme *nikako* ne pripadaju školskom programu. Ova grupa doživljava pitanja identiteta kao osetljiva, neprimerena deci ili kao sadržaj koji treba ostaviti van formalnog obrazovanja, što odražava postojanje duboko ukorenjenih društvenih rezervi prema LGBTQI+ temama.

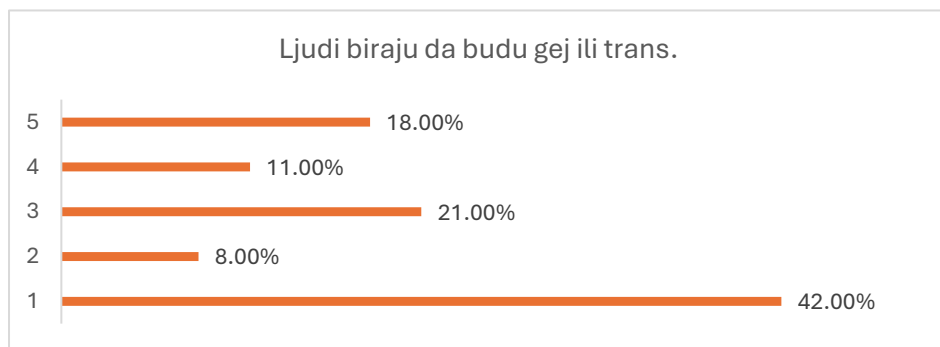

Zanimljiv je i detaljniji uvid u raspodelu odgovora. Kada se tabela podeli prema stepenima slaganja i neslaganja, dobija se gotovo savršeno simetričan rezultat:

- **43,1% ispitanika** u nekoj meri podržava ovu izjavu,
- **43,1% ispitanika** u nekoj meri se ne slaže,
- dok **13,8%** ostaje u kategoriji neopredeljenih.

Ovakva raspodela ukazuje na izrazitu društvenu podeljenost i jasno formirane stavove na oba kraja spektra. Istovremeno, relativno mali procenat neodlučnih pokazuje da je tema dovoljno prisutna i „emocionalno nabojita“ da većina građana već ima formiran stav — bilo pozitivan, bilo negativan. To je važna informacija za kreiranje budućih obrazovnih programa, kampanja i javnih politika, jer govori da se radi o temi gde mali pomaci u komunikaciji mogu značajno uticati na jednu od dve podjednako jake strane.

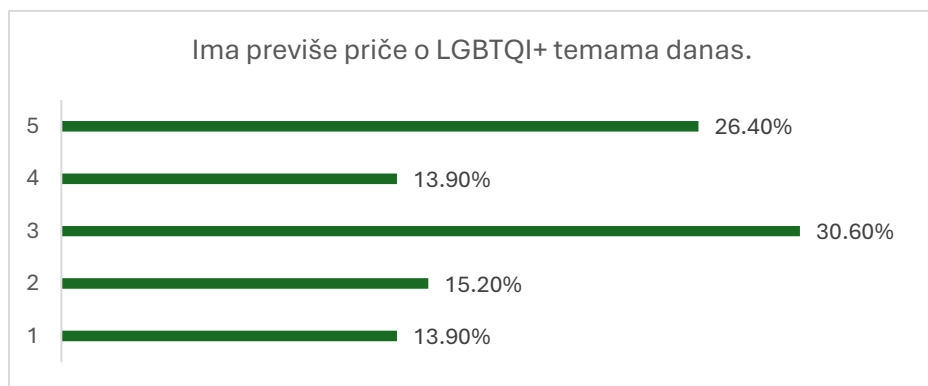
U ovom segmentu rezultata može se izdvojiti jedno pozitivno zapažanje: veći procenat ispitanika nalazi se u nižim ocenama slaganja sa izjavom da su seksualna orijentacija i rodni identitet rezultat slobodnog izbora. To pokazuje da značajan deo populacije prepoznaje da su seksualnost i rodni identitet kompleksne dimenzije ličnosti, koje nisu stvar lične odluke ili trenutnog opredeljenja.

Ipak, zabrinjavajući je podatak da **čak 29% građana** i dalje veruje da se seksualnost i rodni identitet mogu „izabrati“. Ovaj procenat ukazuje na prisustvo duboko ukorenjenih zabluda i nedostatak informisanosti o osnovnim činjenicama koje su odavno potvrđene u psihologiji, medicini i savremenim društvenim naukama. Ovakvo uverenje može doprineti stvaranju stigme, pogrešnih očekivanja i diskriminatorskih stavova prema LGBTQI+ osobama.

Dodatno je iznenađujuće što **21% ispitanika** zauzima neutralan stav („niti se slažem, niti se ne slažem“). Ovaj procenat upućuje na to da značajan deo građana nije dovoljno informisan o pojmovima seksualne orijentacije i rodnog identiteta, ili jednostavno nema formirano mišljenje o ovoj temi. Takav rezultat snažno implicira da je na severu Kosova neophodno ulagati u edukaciju i javno informisanje, kako bi se građanima pružile osnovne, naučno zasnovane informacije i kako bi se smanjio prostor za pogrešna tumačenja.

Ovi podaci zajedno ukazuju na realnu potrebu za kontinuiranim radom na podizanju svesti, jer se bez adekvatnog razumevanja ne mogu izgraditi ni tolerancija, ni društvena podrška.

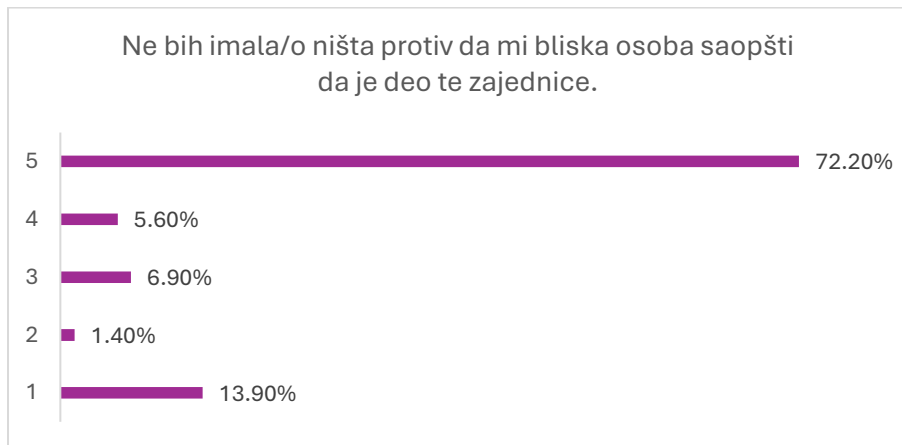

Ova izjava se pokazala kao najviše polarizujuća u celom upitniku. Nijedna ponuđena ocena nije dobila apsolutnu većinu, a odgovori su raspoređeni kroz čitavu skalu, što ukazuje na snažnu podeljenost stavova među ispitanicima. Najveći broj učesnika zauzeo je sredinu skale — oni koji nisu sigurni da li se slažu ili ne slažu sa izjavom. Ovaj podatak sugerise visok stepen neodlučnosti, ali i određeni nivo konfuzije ili nedovoljne informisanosti o samoj temi.

Ipak, posebno zabrinjava činjenica da 26% ispitanika čvrsto veruje da se o LGBTQI+ zajednici „previše govori“. Ovaj stav je izuzetno značajan, posebno kada se uzme u obzir objektivna činjenica da se do juna 2025. godine na severu Kosova nije održao nijedan događaj, inicijativa, istraživanje ili projekat posvećen LGBTQI+ temama. Ovaj kontrast otkriva percepciju da svaka vidljivost zajednice — pa čak i minimalna — može biti doživljena kao „previše“, što ukazuje na postojanje osetljivosti društva na ovu temu, ali i na to da se sama vidljivost često posmatra kao neželjen pritisak.

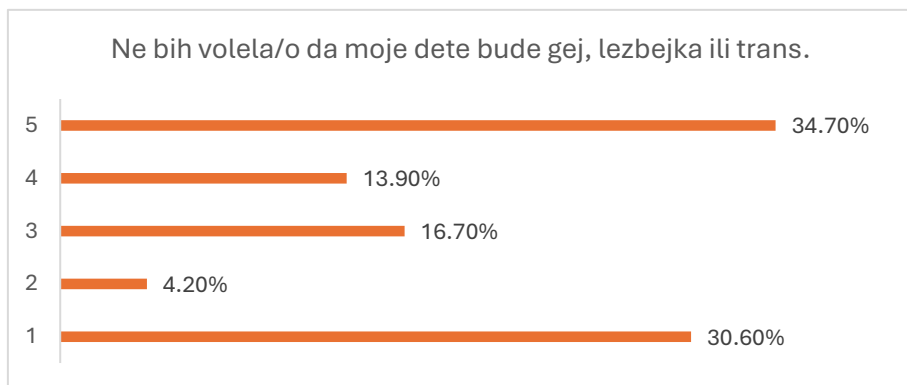
S druge strane, naredni nalaz unosi dozu optimizma i otvara prostor za pozitivniji narativ o prihvatanju. Čak 72% ispitanika navodi da *ne bi imalo ništa protiv* da im bliska osoba saopšti da je deo LGBTQI+ zajednice. Ovaj podatak jasno govori da, uprkos podelama oko javne vidljivosti teme, većina građana pokazuje visok nivo lične tolerancije na mikro-socijalnom nivou — u okviru porodice, prijateljstva i bliskih odnosa. To je izuzetno važan resurs za buduće inicijative, jer pokazuje da potencijal za društvenu promenu postoji upravo u prostoru ličnih interakcija i međuljudske povezanosti.

Empatija je očigledno već prisutna među stanovnicima severnog Kosova, što predstavlja važan prvi korak ka budućim inicijativama pozitivne promene.

Nažalost, sledeći odgovor ne daje nam tako pozitivne rezultate.

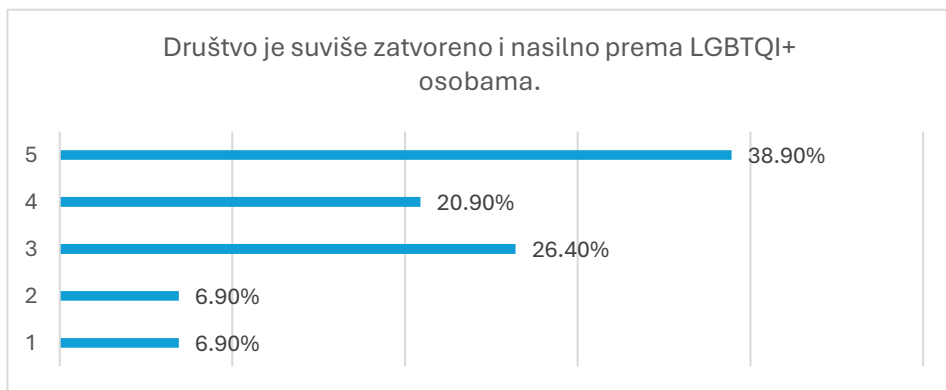
Rezultati pokazuju da se većina ispitanika raspoređuje u dve krajnje kategorije odgovora, što ukazuje na snažne i jasno definisane stavove po ovom pitanju. Ipak, posebno se izdvaja podatak da **34,70% ispitanika** smatra da bi im bilo *neprihvatljivo* da njihovo dete bude deo LGBTQI+ zajednice. Ovaj procenat predstavlja najbrojniju

grupu u okviru ovog pitanja i jasno pokazuje da je pitanje roditeljskog prihvatanja i dalje izuzetno osetljivo područje.

Ovakav rezultat sugerise da, iako se u nekim prethodnim pitanjima uočava relativno visok nivo tolerancije prema LGBTQI+ osobama u kontekstu prijateljstva ili društvenih odnosa, kada se tema premesti u polje porodične intime — reakcije postaju znatno restriktivnije. To je čest obrazac u istraživanjima ove prirode i ukazuje na duboko ukorenjene društvene norme i strahove povezane sa očekivanjima roditeljske uloge, društvenim pritiscima i brigom o sigurnosti deteta u konzervativnijem okruženju.

Ovaj nalaz je važan za dalje planiranje intervencija i kampanja, jer pokazuje da potrebno raditi ne samo na opštoj toleranciji, već i na jačanju razumevanja i podrške unutar porodičnih okvira — prostora u kojem LGBTQI+ osobe najčešće doživljavaju i prvu podršku i prvu diskriminaciju.

Na osnovu odgovora na ovo pitanje može se zaključiti da značajan deo društva prepoznaje problem nevidljivosti LGBTQI+ osoba, kao i postojanje različitih oblika nasilja i diskriminacije kojima su izložene. O ovom uverenju svedoči činjenica da se više od 50% ispitanika svrstalo u gornji deo skale slaganja, čime izražavaju jasnu svest o izazovima sa kojima se zajednica suočava.

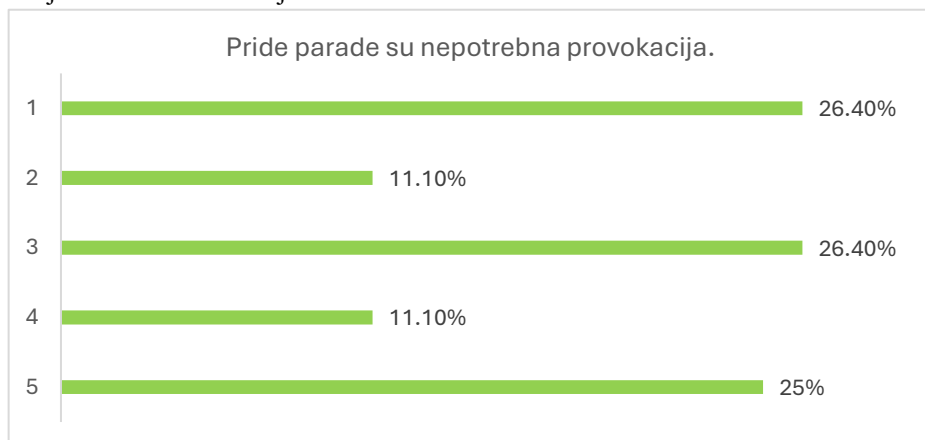

Ovakav rezultat ukazuje na to da građani severa Kosova, uprkos ograničenoj javnoj vidljivosti i nedostatku institucionalnih inicijativa na ovu temu, ipak prepoznaju postojanje sistemskih i društvenih prepreka koje utiču na kvalitet života LGBTQI+ osoba. To govori o latentnoj empatiji i razumevanju situacije, čak i među onima koji možda nemaju direktan kontakt sa pripadnicima zajednice.

Ovaj nalaz predstavlja važan pokazatelj da postoji spremnost jednog dela stanovništva da prihvati argumente i informacije o potrebama, pravima i položaju LGBTQI+ osoba, što stvara solidan temelj za buduće kampanje, edukativne programe i javne rasprave usmerene ka smanjenju diskriminacije i unapređenju bezbednosti.

Ipak, uprkos određenom stepenu svesti o izazovima sa kojima se LGBTQI+ zajednica suočava, značajan broj ispitanika i dalje smatra da su Pride parade bespotrebna provokacija. Ovakav stav ukazuje na to da deo stanovništva ne prepoznaje stvarni značaj ovakvih manifestacija, niti razume njihovu ulogu u borbi za ravnopravnost, vidljivost i bezbednost zajednice.

Percepcija Parade ponosa kao provokativnog događaja obično proizlazi iz nedostatka informacija o istorijskom i društvenom kontekstu — o tome da su ove manifestacije nastale kao odgovor na sistemsko nasilje, diskriminaciju i nejednak tretman LGBTQI+

osoba. Stoga ovaj nalaz ukazuje da je neophodno dodatno raditi na edukaciji, kako bi se bolje objasnilo da Pride nije čin provokacije, već izraz zajedničke borbe za osnovna ljudska prava, slobodu identiteta i jednaku vidljivost u javnom prostoru.

Ovaj podatak takođe sugerise da postoji značajan jaz između teorijske svesti o problemima zajednice i razumevanja konkretnih mehanizama kojima se ti problemi adresiraju, što je važno za planiranje budućih kampanja i javnih aktivnosti.

Uticaј obrazovanja na toleranciju i razumevanje

Kada uporedimo stavove ispitanika sa različitim nivoom obrazovanja, primećuje se da veći nivo obrazovanja uglavnom ide ruku pod ruku sa većom tolerancijom i razumevanjem prema LGBTQI+ osobama.

1. Značenje skraćenice LGBTQI+ (Znaš li šta znači?)

Nivo Obrazovanja	Da	Otprilike	Ne
Više (Fakultet, Master)	~90%	~8%	~2%
Srednje (Srednja škola)	~75%	~15%	~10%
Niže (Osnovna škola)	~50%	~25%	~25%

Zaključak: Poznavanje pojma je u korelaciji sa nivoom stečenog obrazovanja.

Polovina ispitanika sa osnovnim obrazovanjem ne zna značenje.

2. Homoseksualnost je prirodna i normalna pojava

(Ovde se posmatra udeo onih koji se slažu - odgovori 4 i 5 na skali od 1 do 5)

Nivo Obrazovanja	Slaganje (Ocene 4 & 5)	Neutralni (Ocena 3)	Neslaganje (Ocene 1 & 2)
Više (Fakultet, Master)	~75%	~15%	~10%
Srednje (Srednja škola)	~55%	~20%	~25%
Niže (Osnovna škola)	~25%	~25%	~50%

Zaključak: Stav o prirodnosti homoseksualnosti je u direktnoj korelaciji sa obrazovanjem. Među visokoobrazovanim, 3 od 4 osobe se slažu, dok se među osobama sa osnovnim obrazovanjem samo 1 od 4 slaže sa ovom izjavom.

3. LGBTQI+ osobe treba da imaju ista prava

(Ovde se posmatra udeo onih koji se slažu - odgovori 4 i 5 na skali od 1 do 5)

Nivo Obrazovanja	Slaganje (Ocene 4 & 5)	Neutralni (Ocena 3)	Neslaganje (Ocene 1 & 2)
Više (Fakultet, Master)	~85%	~10%	~5%
Srednje (Srednja škola)	~70%	~15%	~15%
Niže (Osnovna škola)	~50%	~25%	~25%

Zaključak: Podrška jednakim pravima je izuzetno jaka među obrazovanim grupama. Čak 85% visokoobrazovanih podržava jednaka prava, što je najjasniji pokazatelj uticaja obrazovanja.

Podaci nedvosmisleno pokazuju da je nivo formalnog obrazovanja jedan od najsnažnijih faktora u oblikovanju svesti, prihvatanja i podrške LGBTQI+ zajednici. Razlika u stavovima između osoba sa visokim i osnovnim obrazovanjem je veoma izražena i dosledna kroz sva tri ispitivana aspekta.

Zaključci

Na osnovu rezultata upitnika mogu se izvući nekoliko ključnih nalaza koji pružaju složenu, ali jasnu sliku stavova građana severa Kosova prema LGBTQI+ zajednici:

- **Građani prepoznaju da problemi postoje, ali nemaju dovoljno znanja o temi.**

Ispitanici pokazuju određeni nivo svesti o izazovima sa kojima se LGBTQI+ osobe suočavaju, ali istovremeno veliki deo populacije ne poseduje adekvatno razumevanje pojmova rodnog identiteta i seksualne orijentacije. Nedostatak informacija ostavlja mnogo prostora za stereotipe i pogrešna uverenja.

- **Empatija je prisutna, ali ne i otvorena tolerancija prema javnoj vidljivosti zajednice.**

Rezultati ukazuju na to da građani uglavnom ne izražavaju otvoreno neprijateljstvo prema LGBTQI+ osobama, ali su značajno rezervisani prema njihovoj vidljivosti u javnom prostoru. Drugim rečima, empatija postoji – dok se ne tiče javnog istupanja ili kolektivnog predstavljanja zajednice.

- **Lična tolerancija je veća u krugu bliskosti, ali se značajno smanjuje kada je reč o sopstvenom detetu.**
- Većina ispitanika ne bi imala ništa protiv da je član LGBTQI+ zajednice neko njima blizak, poput prijatelja. Međutim, isti stav ne važi kada je reč o sopstvenoj deci, što sugerise postojanje snažnih društvenih normi i roditeljskih strahova uslovljenih konzervativnim okruženjem.
- **Veliki broj ispitanika veruje da su seksualnost i rod rezultat ličnog izbora — ili o tome uopšte nema formirano mišljenje.** Ovakvi rezultati ukazuju na ozbiljan deficit znanja o temeljnim aspektima

ljudskog identiteta, što dodatno naglašava potrebu za edukacijom. Istovremeno, značajan deo populacije smatra da ovakve teme ne pripadaju školskom programu, što pokazuje kontradiktornost stavova.

- **Postoji svest o društvenoj zatvorenosti i nasilju prema LGBTQI+ osobama, ali istovremeno i percepcija da su Pride parade provokacija.** Ispitanici prepoznaju probleme diskriminacije, ali ne podržavaju mehanizme vidljivosti i borbe za prava, kao što je Prajd. Ova ambivalentnost ukazuje na nerazumevanje svrhe javnih manifestacija i njihove istorijske važnosti.
- **Nivo obrazovanja snažno utiče na stavove.** Osobe sa višim nivoom obrazovanja pokazuju značajno veću tolerantnost, bolje razumevanje pojmova rodnog identiteta i seksualnosti, kao i veće prihvatanje LGBTQI+ zajednice u javnoj i porodičnoj sferi.

Na osnovu svega navedenog, može se izvesti glavni zaključak: severu Kosova je neophodna kvalitetna, kontinuirana i inkluzivna edukacija o LGBTQI+ pravima, kao i povećana vidljivost zajednice kroz stvarne priče, sadržaje, inicijative i prisustvo u javnom prostoru. Građanima je potrebno omogućiti da upoznaju stvarne živote queer osoba i da, kroz direktno informisanje i ljudizovane primere, postepeno razvijaju pozitivnije, stabilnije i informisanije stavove.

FOKUS GRUPE

Ukupno su održane tri fokus grupe sa učesnicima koji su predstavljali različite zajednice, sektore i oblasti ekspertize. Primarni cilj ovih razgovora bio je da se prikupe detaljnije, ličnije i kontekstualizovanije informacije o stavovima, znanjima i iskustvima građana severa Kosova u vezi sa LGBTQI+ zajednicom. Fokus grupe su omogućile da se kvantitativni podaci iz upitnika dopune stvarnim glasovima ljudi, nijansama koje često izostanu u statistikama i objašnjenjima koja bolje osvetljavaju društvenu realnost na terenu.

Prvo i gotovo univerzalno slaganje među učesnicima odnosilo se na stav da se na severu Kosova nedovoljno govori o LGBTQI+ zajednici. Učesnici su naglašavali da je tema gotovo nevidljiva u javnom prostoru i da su informacije o LGBTQI+ pitanjima retke ili površne. Ovaj utisak je dodatno potvrđen osvrtnom na lokalne medije, pri čemu je istaknuto da se o ovim temama gotovo ne izveštava. Međutim, važno je naglasiti da su predstavnici lokalnih medija, prisutni u okviru fokus grupa, izrazili spremnost da otvore prostor za intervju sa pripadnicima LGBTQI+ zajednice, kao i da prate događaje, inicijative i teme vezane za ljudska prava ove zajednice. Ovaj podatak pokazuje postojanje potencijala za unapređenje vidljivosti, ukoliko se uspostave poverenje, sigurnost i adekvatna podrška.

Najporažavajući nalaz ove faze istraživanja odnosi se na potpunu nevidljivost LGBTQI+ osoba u javnom i polujavnom prostoru na severu Kosova. Učesnici fokus grupa naveli su da ne poznaju nijednu osobu iz zajednice koja je otvoreno deklarirala

svoj identitet. Ova potpuna odsutnost “out” pripadnika zajednice dodatno pokazuje nivo stigme, straha i rizika koji se percipiraju u lokalnom okruženju.

Slična situacija primećena je i kada je reč o transrodnim osobama. Učesnici su izjavili da ne poznaju nijednu osobu sa severa Kosova koja je u procesu medicinske tranzicije ili ju je završila. Rekli su da “nikada nisu čuli” za trans osobu u svojoj zajednici, iako postoje pojedinci za koje se „pretpostavlja“ ili „sumnja“ da možda pripadaju trans zajednici. Ovakvi navodi ukazuju na duboku društvenu nevidljivost, ali i na postojanje tabua koji onemogućavaju otvoreni razgovor, podršku i razumevanje.

Ovaj deo istraživanja jasno pokazuje da LGBTQI+ osobe na severu Kosova žive u snažnom okruženju prikrivanja, straha od diskriminacije i odsustva javnog prostora u kojem bi mogli slobodno da izraze identitet. Nevidljivost, kao što podaci pokazuju, nije znak da zajednica ne postoji — već da se suočava sa društvom koje još uvek nije bezbedno za otvoren život.

„Generalno transrodne osobe izjašnjenje kao takve nisu poznate na Severu Kosova, ali postoji nekoliko primera osoba koje se ponašaju i oblače suprotno od pola koji im je dodeljen po rođenju.“

Većina učesnika fokus grupa navela je da poznaje bar jednu osobu koja pripada LGBTQI+ zajednici, ali da te osobe nisu javno autovane i da svoj identitet dele isključivo sa najbližim prijateljima ili članovima porodice. Šira zajednica o tome uglavnom nema saznanja, što doprinosi održavanju potpune diskrecije. Ovakav obrazac jasno ukazuje na to da je vidljivost zajednice izuzetno ograničena, a da javno autovanje i dalje nosi visok nivo percepiranog rizika.

Tokom diskusija često su se spominjale pretpostavke i neizgovorene sumnje da pojedine osobe iz njihovog okruženja možda pripadaju LGBTQI+ zajednici — uključujući i one iz najbližeg kruga prijatelja. Učesnici su opisivali stanje u kojem postoji svojevrsno „neformalno znanje“, zasnovano na slutnjama i intuitivnim procenama, pri čemu se o identitetu drugih nikada otvoreno ne govori. Ova atmosfera polu-razumevanja i tihe saglasnosti odražava društveni kontekst u kojem se identitet mnogih LGBTQI+ osoba zadržava u sferi privatnosti, ne zato što oni to žele, već zato što se otvorenost percipira kao potencijalno opasna.

Ovaj nalaz jasno pokazuje da nevidljivost LGBTQI+ zajednice na severu Kosova nije posledica njenog nepostojanja, već direktna refleksija društvene klime u kojoj je javno istupanje po pitanju identiteta opterećeno strahom od stigme, odbacivanja ili diskriminacije. Fokus grupe stoga ukazuju na hitnu potrebu za stvaranjem bezbednih prostora, sistema podrške i pozitivnih modela vidljivosti, kroz koje bi se postepeno smanjivao pritisak skrivenosti i otvarao prostor za normalizaciju različitih identiteta.

„Ima ljudi koji su nam se poverili i onih koji ne žele da pričaju o tome. U našem okruženju svi imamo neke na koje sumnjamo, ali ne možemo da tvrdimo pripadnost zajednici dok se oni sami ne izjasne.“

Tokom fokus grupa česta tema bila je selidba i odlazak LGBTQI+ osoba u veće gradove u potrazi za boljim i sigurnijim životom. Učesnici su ovakve migracije objašnjavali karakteristikama sredine na severu Kosova, koju su opisali kao „malu“, zatvorenu i podložnu intenzivnijim predrasudama. Prema njihovom mišljenju, upravo u manjim sredinama stigmatizacija je izraženija, a anonimnost gotovo nepostojeća, što značajno utiče na kvalitet života LGBTQI+ osoba. Kao ilustraciju boljeg nivoa prihvatanja u većim gradovima, učesnici su navodili postojanje klubova, pabova i

bezbednih prostora u gradovima poput Beograda i Prištine, gde se zajednica okuplja otvorenije i sigurnije nego što je to moguće na severu Kosova.

Druga važna tema bila je nasilje nad LGBTQI+ osobama. Zanimljivo, u ranim fazama razgovora učesnici su najpre tvrdili da „ne znaju“ za primere nasilja, ali bi se, kako je diskusija odmicala, sve češće prisećali konkretnih situacija koje nedvosmisleno predstavljaju nasilje zasnovano na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Ova dinamika — od početnog poricanja do kasnijeg prisećanja — posebno je simptomatična i ukazuje na to da je nasilje ili normalizovano, ili gurnuto „pod tepih“, ili toliko tabuizirano da ljudi u startu ne prepoznaju šta sve nasilje obuhvata.

Učesnici su naveli primer nastavnika iz jedne škole u Severnoj Mitrovici za koga se pretpostavlja da pripada LGBTQI+ zajednici. Prema njihovim tvrdnjama, učenici već godinama vrše verbalno nasilje nad njim, pri čemu su ovu informaciju deca najpre čula u svojim porodicama. Uprkos dugotrajnom i kontinuiranom zlostavljanju, prema dostupnim saznanjima, nije pokrenut nikakav postupak, niti je škola preduzela konkretne mere zaštite zaposlenog. Naveli su da je škola „svesna problema“ dodatno naglašavaju ozbiljnost situacije i nedostatak institucionalne reakcije.

Drugi slučaj odnosi se na video snimak seksualnog odnosa dvojice mladih muškaraca — za koje se sumnja da su maloletni — koji se tokom protekle godine širio društvenim mrežama među stanovnicima severa Kosova. Iako je reč o ozbiljnom kršenju privatnosti, potencijalnoj eksploataciji i ugrožavanju maloletnika, javnost nije reagovala, niti je pokrenut policijski postupak. O ovom slučaju nije objavljen nijedan medijski članak, što dodatno potvrđuje izostanak institucionalnog odgovora.

Kasnije se saznalo da su oba mladića osobe sa invaliditetom, iz ekonomski ugrožene porodice koja pripada manjinskoj etničkoj zajednici. Jedina zvanična reakcija na ovaj slučaj došla je od socijalnog radnika van kosovskog sistema, koji je, zbog njihove

ranjive pozicije, obezbedio ličnog asistenta kako bi im se olakšalo kretanje do škole i nazad. Umesto da zajednica ovaj događaj posmatra kroz prizmu njihovih socijalnih, zdravstvenih i bezbednosnih potreba — fokus javnosti usmerio se isključivo na činjenicu da su mladići percipirani kao homoseksualci. Time je njihova ionako ranjiva pozicija dodatno pogoršana.

„Za istinske promene položaja LGBT zajednice, ključno je preoblikovati porodicu, obrazovani i društveni sistem. Od najranijeg uzrasta deca se uči da se uklapaju, a da se nikako ne izdvajaju. Ovo je naročito izraženo na Severu Kosova, gde patrijarhalni sistem pojedinca vrednuje samo ako se čvrsto drži usađenih stigmi.“

Pored pitanja vidljivosti, nasilja i migracija, fokus grupe su obradile i nekoliko dodatnih, jednako važnih tema: **mentalno zdravlje, intersex osobe i institucionalnu zaštitu.**

Mentalno zdravlje kao ključni izazov

Predstavnici centara za mentalno zdravlje, socijalni radnici i članovi nevladinih organizacija istakli su da je mentalno zdravlje jedno od najzanemarenijih, a istovremeno najvažnijih pitanja kada je reč o LGBTQI+ zajednici na severu Kosova. Učesnici su naglasili da se u lokalnoj sredini retko govori o mentalnom zdravlju uopšte, a još ređe u kontekstu LGBTQI+ iskustava.

Kao glavni uzroci problema navedeni su:

- nedostatak otvorenog razgovora o mentalnom zdravlju,

- nedovoljno razvijen sistem besplatne psihološke podrške,
- odsustvo stručnjaka obučених za rad sa LGBTQI+ zajednicom,
- strah i stigma zbog kojih pripadnici zajednice izbegavaju obraćanje institucijama.

Prema mišljenjima učesnika, dostupnost kvalitetne psihološke pomoći bi značajno poboljšala kvalitet života LGBTQI+ osoba, posebno onih koje se suočavaju sa porodičnim odbacivanjem, vršnjačkim nasiljem, socijalnom izolacijom ili unutrašnjim konfliktima vezanim za identitet. Istaknuto je i da bi podizanje svesti o mentalnom zdravlju u široj zajednici doprinelo smanjenju stigmatizacije i predrasuda, kao i smanjenju broja napada i diskriminatornih situacija prema LGBTQI+ osobama.

Jezička i stručna nedostupnost podrške

Jedan od ključnih problema koji su učesnici identifikovali jeste činjenica da u okviru kosovskog institucionalnog sistema ne postoji besplatna psihološka podrška na srpskom jeziku koja bi bila stručna u oblasti LGBTQI+ pitanja. S obzirom na to da je srpski jezik maternji jezik većine stanovnika severa Kosova, ova prepreka predstavlja ozbiljan sistemski nedostatak.

Nepristupačnost podrške na maternjem jeziku dodatno otežava:

- traženje pomoći,
- poverljivo komuniciranje o osetljivim temama,
- razumevanje procesa psihološkog savetovanja,
- razvoj dugoročnog odnosa poverenja između korisnika i stručnjaka.

Učesnici su naglasili da LGBTQI+ osobe često nemaju poverenja u dostupne institucije jer ne veruju da će im se pristupiti sa razumevanjem, stručnošću ili bez

predrasuda. Odsustvo LGBTQI+-kompetentnih psihologa i savetnika na maternjem jeziku dodatno produbljuje osećaj izolovanosti i nesigurnosti.

„U našem okruženju još uvek nemamo adekvatnu psihološku podršku za ovu zajednicu, i upravo zato sam u svom aktivizmu prepoznao mentalno zdravlje kao ključnu potrebu, naročito među mladima koji su prošli izuzetno trnovit put. Važno je da se jasno imenuju problemi i uključe psiholozi, sociolozi, psihijatri i psihoterapeuti, jer svako od njih ima svoju ulogu u unapređenju mentalne higijene društva. Ovde je anksioznost generalno viša nego u drugim sredinama, a izostanak razgovora o tome samo pogoršava stanje — zato nam je edukacija i stručna podrška neophodna kako bismo stigli do svakog sloja društva, uključujući i LGBT zajednicu.“

Kada je reč o intersex osobama, učesnici fokus grupa pokazali su ograničeno razumevanje ovog pojma. Većina je imala samo opštu pretpostavku o značenju izraza, ali bez sigurnosti u detalje. Očekivano, određen broj učesnika nikada ranije nije čuo za termin, dok su pojedini priznali da su ga čuli, ali nemaju jasnu predstavu o tome šta on zapravo označava.

Među onima koji su bili upoznati sa pojmom, dominantno je bilo uverenje da se interseks varijacije odnose isključivo na situacije u kojima osoba ima oba polna organa. Ova zablude je jedna od najraširenijih u opštoj populaciji i proističe iz nedostatka formalnog obrazovanja o biologiji pola i rodnim varijacijama.

Nakon što je u okviru fokus grupa dato stručno objašnjenje — da interseks osobe imaju biološke karakteristike oba pola, koje se mogu manifestovati na nivou:

- spoljašnjih genitalija,
- unutrašnjih reproduktivnih organa,
- hormonskog balansa,
- pa čak i hromozoma — većina učesnika ostala je iskreno iznenađena i zatečena.

Učesnici su posebno bili iznenađeni informacijom da interseks varijacije nisu retke, već obuhvataju oko 2% svetske populacije*, što je otprilike jednako učestalosti osoba sa crvenom kosom. Izrazili su i da ovaj pojam nikada nisu učili u školi, čak ni na časovima biologije, što potvrđuje da sistem formalnog obrazovanja ne pruža adekvatno znanje o polnim varijacijama. Zbog toga su mnogi živeli u zabludi da postoje samo dva hromozomska pola (XX i XY), dok je realnost znatno kompleksnija.

„U mitrovičkom porodilištu skoro se rodila beba sa oba polna organa. Roditelji su bili u šoku i nisu znali kako ovome da pristupe. Ne znam šta se na kraju desilo, ali proces je trajao neko vreme.“

Poslednja tema otvorena tokom fokus grupa odnosila se na reakciju i podršku institucija u slučajevima koji se tiču LGBTQI+ zajednice. Na sve tri fokus grupe učesnici su se jednoglasno složili da institucije praktično ne pružaju značajnu podršku, niti aktivno rade na unapređenju kvaliteta života LGBTQI+ osoba na severu Kosova. Prema njihovom mišljenju, ovaj nedostatak institucionalne angažovanosti nije samo posledica nereagovanja, već i šireg društvenog okvira u kojem je LGBTQI+ zajednica marginalizovana i nevidljiva.

Iako učesnici nisu naveli konkretne primere direktne diskriminacije od strane institucija, gotovo svi su izneli snažno uverenje da bi pripadnost LGBTQI+ zajednici negativno uticala na postupanje institucija, ukoliko bi osoba zatražila pomoć. Ovo mišljenje zasniva se na njihovim prethodnim iskustvima sa institucionalnim odgovorima na druge oblike nasilja, posebno kada je reč o rodno zasnovanom nasilju nad ženama.

Učesnici su više puta naglasili da je policija, prema njihovom iskustvu, često spora, neadekvatna ili nezainteresovana da se ozbiljno pozabavi slučajevima nasilja nad ženama. Na osnovu toga su zaključili da bi reakcija policije na nasilje motivisano seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom bila jednako loša, ako ne i lošija. Drugim rečima, postoji duboko nepoverenje u kapacitet i spremnost institucija da pruže zaštitu pripadnicima LGBTQI+ zajednice, čak i u situacijama kada je bezbednost direktno ugrožena.

„Mislim da u slučaju fizičkog napada na pripadnike LGBT zajednice ili njihovu imovinu, velika većina bi prijavila ovakve napade policiji, ali bi izostavili razlog napada, odnosno njihovu seksualnu pripadnost. Žrtva napada bi želela da motiv bude nepoznat jer bi se plašili reakcije sredine u kojoj žive. Pripadnici policije moraju proći obuku na ovu temu!“

Zaključak svake fokus grupe bio je izuzetno konzistentan i u potpunosti usklađen sa nalazima iz prva dva dela istraživanja. Bez obzira na različit sastav učesnika, teme razgovora ili lična iskustva, poruka koja se provlačila kroz sve sesije bila je jasna i nedvosmislena:

Edukacija je apsolutno neophodna — kako za širu javnost, tako i za stručna lica u institucijama.

Učesnici su isticali da:

- nedostatak znanja i kvalitetnih informacija predstavlja glavni izvor strahova, predrasuda i pogrešnih uverenja,
- unapređenje znanja u institucijama (policija, škole, centri za socijalni rad, lokalna administracija) direktno utiče na poboljšanje bezbednosti i kvaliteta života LGBTQI+ zajednice,
- kontinuirano obrazovanje i senzibilizacija treba da obuhvate i formalne i neformalne kanale, uključujući medije, obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva.

Učesnici su naglasili da bez sistemskog ulaganja u edukaciju neće doći do dugoročne promene stavova, niti do povećanja institucionalnog poverenja ili smanjenja stigme. Edukacija je viđena kao osnovni preduslov za stvaranje bezbednije, inkluzivnije i informisanije zajednice.

INTERVJUI

Ovo je deo istraživanja koji je bio najzahtevniji za realizaciju, jer je bilo teško pronaći pripadnike LGBTQI+ zajednice sa severa spremne da odgovaraju na pitanja o svojoj seksualnoj i rodnoj orijantaciji. Na kraju su uspešno pronađeni dobrovoljci i ukupno je odrađeno deset intervjua. Radi zaštite ličnosti, privatnosti i iz bezbednosnih razloga, svi intervjuisani ostali su anonimni.

STAROST	19-28			
ROD	Žene: 4	Muškarci: 4	Nebinarni: 2	
MESTO STANOVANJA	Sever Kosova			
AUTOVANOST	Autovani: 2	Zatvoreni: 8		
SEKUALNOST	Biseksualni/panseksualni: 6	Lezbejke: 2	Gej: 1	Kvir: 1

U intervjuima je učestvovalo ukupno deset osoba, među kojima su bile četiri žene, četiri muškarca i dve nebinarne osobe. U pogledu seksualne orijentacije, najzastupljenije su bile biseksualne i panseksualne osobe, kojih je bilo ukupno šest. Pored njih, dve učesnice identifikovale su se kao lezbejke, jedna osoba kao gej, dok je jedna koristila izraz „queer“ kao svoj način identitetskog samodefinisanja. Svi ispitanici spadaju u zakonsku kategoriju mladih, sa starosnim rasponom od 19 do 28

godina. Tokom istraživanja je bilo pokušaja da se uključe i starije osobe, ali niko stariji od ove starosne granice nije pristao da učestvuje, bez dodatnog objašnjenja, što samo po sebi govori o strahu, nepoverenju ili osećaju nesigurnosti prisutnom među starijim pripadnicima zajednice.

Najupadljiviji — ali i najočekivaniji — nalaz odnosi se na činjenicu da većina ispitanika nije autovana. Najčešći odgovor bio je: „Zna nekoliko najbližih prijatelja“, dok su samo dve osobe u potpunosti otvorene po pitanju svog identiteta. Ovaj podatak jasno odražava društvenu klimu na severu Kosova, gde je autovanje i dalje izuzetno rizičan korak sa potencijalno ozbiljnim posledicama po društveni život, sigurnost i emocionalnu stabilnost.

Poražavajuće je što niko od intervjuisanih ne vidi svoj dugoročni život na severu Kosova kao realnu mogućnost. Svi ispitanici ili aktivno planiraju da se presele ili bar razmatraju tu opciju, pri čemu nijedna osoba nije izrazila spremnost da ostane. Ovaj trend ukazuje na dubok osećaj nesigurnosti i nepostojanje perspektive, posebno među mladima, koji bi u stabilnijim okolnostima predstavljali nosioce promena i progresivnih društvenih tokova.

Kada su u pitanju lična iskustva, nijedan ispitanik nije naveo da je doživeo direktno fizičko nasilje, ali je osam od deset njih izjavilo da je doživelo različite oblike svakodnevne diskriminacije — od uvreda upućenih „kroz šalu“, preko ignorisanja njihovog identiteta i odbijanja da se koriste odgovarajući izrazi, do ismevanja LGBTQI+ zajednice u njihovom prisustvu ili slušanja pogrdnih komentara o sebi koji nisu bili izgovoreni direktno njima. Oni koji navode da nisu imali poteškoća uglavnom su potpuno neautovani; njihov identitet poznaje samo jedna osoba ili čak niko iz okruženja, pa se zbog toga nalaze u poziciji „nevidljivosti“ koja ih štiti od direktnih napada, ali istovremeno ukida mogućnost autentičnog i slobodnog života.

Nijedan ispitanik se ne oseća u potpunosti bezbedno da bude ono što jeste na severu Kosova. Osećaj sigurnosti uglavnom dolazi iz privatnih odnosa — od podrške bliskih osoba ili iz veština koje su razvili da se nose sa problemima koje im queer identitet donosi u neprijateljski nastrojenoj sredini. Kao važan pozitivan element učesnici su naveli postojanje međusobne povezanosti; svi ispitanici imaju kontakt sa drugim pripadnicima LGBTQI+ zajednice, kako na severu Kosova tako i van njega, a mnogi imaju i podršku u sopstvenom domu, što je dragoceno uprkos ograničenjima i izazovima okruženja.

Ipak, mora se uzeti u obzir da je reč o relativno malom uzorku. Vrlo je verovatno da postoji mnogo veći broj LGBTQI+ osoba koje su potpuno nevidljive, čija su iskustva teža i koje nismo uspeli da dosegemo zbog straha, stigme ili nepovjerenja u bilo kakav oblik istraživanja, čak i kada je anonimno. Dodatno, određeni broj ljudi koji su bili pozvani da učestvuju u intervjuima odbio je učešće, što dalje potvrđuje pretpostavku da je većina zajednice i dalje duboko uplašena i nesigurna.

Uprkos svim razlikama u iskustvima i identitetima, svih deset učesnika intervjua složilo se u jednom: edukacija je najvažniji i prvi neophodni korak koji sever Kosova mora da napravi. Prema njihovom mišljenju, bez obrazovanja javnosti, institucija i profesionalaca, neće biti moguće stvoriti ni minimalne uslove bezbednosti, razumevanja i dostojanstvenog života za LGBTQI+ zajednicu.

Zaključci

Na osnovu rezultata intervjuja jasno se pokazuje da su projekti usmereni na LGBTQI+ zajednicu od presudne važnosti za sever Kosova. Potrebno je intenzivirati rad direktno sa pripadnicima zajednice, obezbediti im psihološku, socijalnu i institucionalnu podršku, kao i stvoriti mehanizme zaštite koji do sada u praksi nisu bili funkcionalni niti dostupni. Jednako važna je i edukacija celokupnog stanovništva o LGBTQI+ pitanjima, jer samo kroz kontinuirano informisanje i izlaganje stvarnim životnim pričama queer osoba može doći do razumevanja različitosti i prepoznavanja izazova sa kojima se ove osobe svakodnevno suočavaju.

Intervjui pokazuju da se pripadnici LGBTQI+ zajednice ne osećaju bezbedno u javnom prostoru, dok istovremeno ne postoji nijedan siguran, inkluzivan prostor na severu Kosova gde bi mogli da se okupljaju, razmenjuju iskustva i grade mrežu podrške. Odsustvo takvih mesta dodatno produbljuje osećaj izolacije, a time i ranjivost zajednice.

Sveukupno, nalazi ukazuju na to da je severu Kosova potreban sveobuhvatan i sistemski pristup: rad sa celokupnim stanovništvom u cilju smanjenja stigme, sprovođenje dodatnih i dubljih istraživanja koja bi obuhvatila i one pripadnike zajednice koji ostaju potpuno nevidljivi, kao i uspostavljanje novih struktura podrške i zaštite. Bez ovih ključnih koraka, LGBTQI+ osobe će ostati izložene marginalizaciji i primorane da žive u okruženju u kojem njihovi identiteti nisu bezbedni ni prepoznati.

GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

Svest i poznavanje:

- 81% ispitanika razume značenje skraćenice LGBTQI+.
- 78% ispitanika lično poznaje više osoba koje pripadaju zajednici.
- Obrazovanje se pokazalo kao ključni faktor, jer su visokoobrazovane osobe značajno tolerantnije.

Stavovi stanovništva:

- 63% smatra da LGBTQI+ osobe treba da uživaju jednaka prava kao i ostali građani.
- 72% ne bi imalo ništa protiv da im bliska osoba otkrije pripadnost zajednici.
- Ipak, 35% ne bi želelo da njihovo dete bude gej, lezbejka ili trans osoba.
- Oko 30% ispitanika ostaje neodlučno po velikom broju pitanja.

Realnost zajednice:

- Nijedan pripadnik zajednice sa severa Kosova nije u potpunosti otvoren u javnosti.
- Niko od intervjuisanih lica ne smatra da je život na severu realna dugoročna opcija.
- Svi učesnici intervjua ili planiraju preseljenje ili o tome ozbiljno razmišljaju.
- Zajednica je gotovo potpuno nevidljiva u javnom prostoru.

Nasilje i diskriminacija:

- Zabeleženi su slučajevi vršnjačkog nasilja u školama na osnovu pretpostavljene seksualne orijentacije ili identiteta.
- Evidentirano je dugotrajno verbalno nasilje nad nastavnikom zbog njegove seksualne pripadnosti.
- Intimni video snimak maloletnih mladića je deljen bez posledica po počinioca.
- Govor mržnje u lokalnim medijima često ostaje bez adekvatne reakcije institucija.

Ključni problemi

- Nevidljivost - LGBTQI+ osobe na severu nisu otvorene o svom identitetu iz straha
- Nedostatak edukacije - veliki broj građana nema razvijeno mišljenje o temi
- Institucionalna neefikasnost - policija i druge institucije nisu obučene za rad sa zajednicom
- Manjak podrške - nema psihološke pomoći na srpskom jeziku, nema sigurnih prostora za okupljanje
- Patrijarhalni sistem - tradicionalni stavovi i društvene stigme sprečavaju prihvatanje

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Najznačajniji zaključak koji nam ovo istraživanje donosi je potreba za razumevanjem, dodatnim projektima, istraživanjima, inicijativama, sistemima podrške i zaštite zajednice, kao i kontinuirana edukacija o LGBTQI+ temama i ljudskim pravima. Pored toga, odgovori nam govore da je potreban i dodatan napor institucija da pokažu jasnu posvećenost inkluziji LGBTQI+ zajednice.

Istraživanje nam je potvrdilo pretpostavke koje smo imali – život LGBTQI+ zajednice na severu Kosova nije na zadovoljavajućem nivou. Sredina pokazuje nizak nivo tolerancije prema vidljivom iskazivanju pripadnosti zajednici, te zato pripadnici iste uglavnom nisu otvoreni po tom pitanju, pa veliki deo njih razmatra odlazak u veće gradove ili su već napustili sever Kosova.

Većina onih koji su učestvovali u ovom istraživanju navode da poznaju bar jednu osobu koja pripada zajednici, te i da ne bi imali ništa protiv da im neko blizak saopšti da je deo zajednice. Čak 31% učesnika upitnika ne bi imalo ništa protiv i da im dete bude deo zajednice. Ovo su ohrabrujući podaci jer pokazuju da među građanima severnog Kosova već postoji primetan nivo empatije, što znači da smo na početku puta ka značajnoj promeni.

S obzirom na to da je ovo prvo istraživanje na ovu temu na severu Kosova, ne možemo izvršiti poređenje. Upravo iz ovog razloga, bilo bi povoljno da se ovakva istraživanja nastave kako bi se pratili trendovi u javnom mnjenju i iskustva pripadnika zajednice u budućnosti.

